

HENNING JAKHELLN
professor

Institutt for offentlig rett
Universitetet i Oslo
Karl Johansgt. 47 (Domus Bibliotheca)
Postboks 6706 St. Olavs plass
0162 Oslo

Tlf.: 22 85 94 31
Fax: 22 85 94 20
henning.jakhelln@jus.uio.no

Notat

til VG,
att journalist Trond Sundnes

10. jan. 2002

Bompengeinnkrevningen på Nord-Jæren

Faktum - jfr. Statens vegvesens brev av 11. juni 2001 - side 1

Bompengetakst er kr. 5 eller kr. 10

uten betjente stasjoner
enten i abonnementsfil med Autopass-brikke
eller i manuell fil med betaling i myntautomat uten vekslingsmuligheter
og uten mulighet for å betale med sedler

Dersom trafikanten ikke har eksakt beløp i mynt, må han enten betale med større mynt enn påkrevd uten å få igjen vekslepenger

eller betale innen tre dager på for eksempel bensinstasjon eller i bank, men da med et administrasjonsgebyr i tillegg til bompengetaksten, stor kr. 30 [departementet opplyser at gebyret nå er kr. 20].

Min vurdering av lovligheten av dette opplegg:

Utgangspunkt:

Det foreligger utvilsomt en monopolsituasjon; trafikantene er nødt til å kjøre denne veien.

Dessuten er dette en monopolsituasjon skapt av det offentlige.

Begge disse forhold innebærer at ordningen må holdes innenfor de rammer som følger av lovgivning såvel som av alminnelige rettsgrunnsetninger.

Generelt:

Dersom det etableres en ordning som faktisk innebærer at det offentlige fremtvinger at forbrukerne betaler større beløp enn de er forpliktet til - mao. hvor et slikt resultat følger av det system som det offentlige selv etablerer - vil dette ikke være rettslig holdbart; konsekvensen er at systemet må endres.

Vekslingsplikt

Ikke minst ved monopolsituasjoner foreligger vekslingsplikt for kreditor. Slik plikt vil være særlig fremtredende hvor det kreves inn relativt små beløp, men hvor innkrevningen skjer i stor skala. Noe annet ville dessuten innebære at bompengavgiften i realiteten ble forhøyet.

Mynter eller sedler

Det er ingen tvil om at lovlig betalingsmiddel i Norge er sedler og mynter utstedt av Norges Bank, jfr. sentralbanklovens § 14.

Dessuten har en forbruker alltid rett til å foreta oppgjør med tvungne betalingsmidler hos betalingsmottakeren, jfr. finansavtalelovens § 38 nr. 3.

Det vil si at en forbruker alltid har rett til å betale kontant.

Og i denne sammenheng vil en trafikant selvsagt være en forbruker.

Forbrukervern

Sammenhengen mellom vekslingsplikten og retten til å betale med mynter eller sendler innebærer at trafikanter vil ha rett til å betale med sedler eller mynter, og at mottakeren [Veivesenet] må sørge for at den som har betalt med seddel eller med mynt av for høy verdi, får tilbake det beløp som overstiger bompengavgiften.

Denne vekslingsplikten er således et ledd i det generelle forbrukervern, som skal forhindre at forbrukerne blir utnyttet av den som innehar en monopol-stilling.

Ikke tilfredsstillende alternativ betalingsmåte

Det kan ikke karakteriseres for å være en tilfredsstillende alternativ betalingsmåte at en trafikant kan betale innen tre dager på for eksempel bensinstasjon eller i bank, fordi det da vil påløpe et administrasjonsgebyr på kr. 20 i tillegg til bompengetaksten.

Et slikt gebyr er uforholdsmessig høyt i forhold til det langt lavere beløp som bompengavgiften utgjør, og ordningen vil derfor være i strid med det som er finansavtaleloven forutsetter.

Jfr. finansavtalelovens forarbeider, Ot.prp. nr. 41 (1998-99) punkt 8.8.4.2, hvor det i tilknytning til § 38 nr. 2 bl.a. uttales: "Departementet legger til grunn at med dagens gebyrnivå vil ordinære gebyrer ved girooverføring fra bankkonto ikke medføre en vesentlig merutgift, *bortsett fra når det er tale om overføring av svært små beløp.*" Her vil det nettopp være tale om svært små beløp og et relativt stort gebyr. Selvsagt er det ikke avgjørende at gebyret kalles for et administrasjonsgebyr!

Skilting ikke nok

Det er et minstekrav at publikum - trafikantene - blir skikkelig informert og orientert om alle ordninger som avviker fra det som en vanlig trafikant kan forvente lenger frem i trafikken.

Dessuten tilsier et minstekrav av almindelig folkeskikk at skikkelig skilting m.v. blir foretatt.

Men informasjon m.v. er i seg selv ikke tilstrekkelig til at en ordning blir lovlig, hvis det er slik at ordningen ellers ikke tilfredsstiller de krav som følger av lov og rett.

Konklusjon

På denne bakgrunn kan jeg ikke konkludere anderledes, enn at den etablerte ordning ikke er rettslig holdbar, og Statens veivesen må derfor legge om systemet.

Henning Jakhelln

(sentralbankloven). 1985 (nr. 28)

§ 14. Tvungent betalingsmiddel

Bankens sedler og mynter er tvungent betalingsmiddel i Norge. Ingen er pliktig til i én betaling å ta imot mer enn femogtyve mynter av hver enhet.

Sterkt skadde sedler og mynter er ikke tvungent betalingsmiddel. Banken gir nærmere forskrifter om erstatning for bortkomne, brente eller skadde sedler og mynter.

Selv om en avtale inneholder klausul om betaling av en pengeforpliktelse i gullverdi, kan skyldneren frigjøre seg med tvungne betalingsmidler uten hensyn til denne klausul.

finansavtaleloven av 1999:

§ 38. Oppgjørsmåte

- (1) Betaling kan foretas ved overføring av beløpet til mottakerens konto med mindre annet er avtalt eller mottakeren har bedt om utbetaling med kontanter.
- (2) Mottakeren kan gi nærmere anvisning om betalingsmåten, dersom dette ikke medfører vesentlig merutgift eller andre ulemper for betaleren.
- (3) En forbruker har alltid rett til å foreta oppgjør med tvungne betalingsmidler hos betalingsmottakeren.

Fra Ot.prp. 41 - 1998-99 om finansavtaleloven av 1999 (nr. 46)

8.8.4.2 Oppgjørsmåten

Departementet slutter seg langt på vei til Banklovkommisjonens forslag til regulering av betaler og betalingsmottakers adgang til å velge, eventuelt kreve, en bestemt oppgjørsmåte, se departementets lovutkast § 38.

I denne sammenheng et to ulike hensyn som står mot hverandre. På den ene side bør betaleren ha frihet til å velge en betalingsmåte som for ham eller henne fremstår som praktisk og betryggende, og som ikke medfører unødvendige kostnader. På den annen side kan betalingsmottakeren ha et begrunnet ønske om å kanalisere betalinger inn i bestemte former for å oppnå effektivitet og kostnadsbesparelse.

Utgangspunktet som følger av sentralbankloven § 14 er, som påpekt under kapittel 8.8.1, at betaleren har rett til å betale med sedler og mynter, og at betalingsmottakeren kan kreve betaling med sedler og mynter. I praksis skjer imidlertid oppgjør av pengeforpliktelser svært ofte på andre måter enn gjennom kontant betaling. Bakgrunnen for dette må nettopp anses å være de hensynene som er påpekt ovenfor.

Departementet slutter seg til Banklovkomisjonens forslag om at betaleren når ikke annet er avtalt, skal kunne velge å foreta betaling til mottakerens konto, se lovutkastet § 38 første ledd, som svarer til Banklovkomisjonens utkast § 2-31 første ledd. Bestemmelsen presiserer likevel, i samsvar med hovedprinsippet som følger av sentralbankloven § 14, at mottakeren skal kunne kreve betaling med kontanter. Som påpekt under kapittel 8.8.1 ovenfor, vil dette likevel ikke være til hinder for at betaleren kan bruke betalingsmidler som sjekk, bankremisse eller advisert giro.

Som påpekt av enkelte høringsinstanser, bør kriteriet i utkastet § 38 annet ledd (Banklovkomisjonens utkast § 2-31 annet ledd) for at betalingsmottakeren skal være avskåret fra å gi anvisning på en bestemt betalingsmåte, være om en anvisning medfører «vesentlig merutgift eller andre ulemper for betaleren». Det bør ikke være tilstrekkelig til at mottakeren kan motsette seg en bestemt betalingsmåte, at denne medfører en viss utgift for betaleren. Departementet legger til grunn at med dagens gebyrnivå vil ordinære gebyrer ved girooverføring fra bankkonto ikke medføre en vesentlig merutgift, bortsett fra når det er tale om overføring av svært små beløp.

Hva som vil innebære en vesentlig merutgift eller ulempe, beror på en konkret vurdering. Banklovkomisjonen nevner som eksempel at en anvisning som innebærer at betaleren må anskaffe betalingskort eller utstede en belastningsfullmakt ikke kan godtas, se NOU 1994: 19 s 148 annen spalte. Departementet slutter seg til dette.

Departementet er kommet til at en forbruker også bør ha en generell rett til å betale med kontante midler hos mottakeren, selv om man ikke kan si at en annen oppgjørsmåte vil medføre vesentlig merutgift eller vesentlig ulempe for ham eller henne, se departementets lovutkast § 38 tredje ledd. Forbrukerne bør ha en mulighet til å unngå de relativt høye gebyrene som følger med betaling over giro. Det kan også være grupper som av ulike grunner ikke er fortrolig med eller ikke ønsker å foreta girering fra konto. Disse vil ofte foreta kontant innbetaling til bank, noe som normalt innebærer svært høye gebyrer.

Til

§ 38 Oppgjørsmåte

Paragrafen regulerer i hvilken grad en betaler har rett til å gjøre opp en fordring ved betaling gjennom et betalingssystem, og i hvilken utstrekning mottakeren kan pålegge betaleren å gjøre opp på en bestemt måte. Paragrafen svarer i det vesentlige til Banklovkomisjonens utkast § 2-30. Departementet viser videre til kapittel 8.8 i de alminnelige merknadene.

Første ledd svarer til Banklovkomisjonens utkast § 2-30 første ledd.

Annet ledd svarer i det vesentlige til Banklovkomisjonens utkast § 2-30 annet ledd. Kriteriet for om mottakeren kan gi nærmere anvisning om betalingsmåten er etter departementets utkast om det medfører vesentlig merutgift eller andre ulemper, se punkt 8.8.4.2 i de alminnelige merknadene. Vesentlighetskravet refererer seg både til utgifter og andre ulemper.

Tredje ledd gir en forbruker rett til å foreta kontant betaling. Departementet viser til punkt 8.8.4.2. Knytter fordringen seg til mottakerens forretningsvirksomhet, vil det være forretningsstedet som er betalingsstedet i denne sammenheng, jf bl a gjeldsbrevloven § 3 første ledd. Mottakeren kan ikke i medhold av annet ledd i utkastet her eller gjeldsbrevloven § 3 annet ledd kreve at betalingen skal erlegges kontant på et annet sted. På samme måte stiller det seg der kravet ikke knytter seg til betalingsmottakerens forretningsvirksomhet. Betaleren vil her ha rett til å betale kontant på mottakerens bosted, jf bl a gjeldsbrevloven § 3 første ledd.